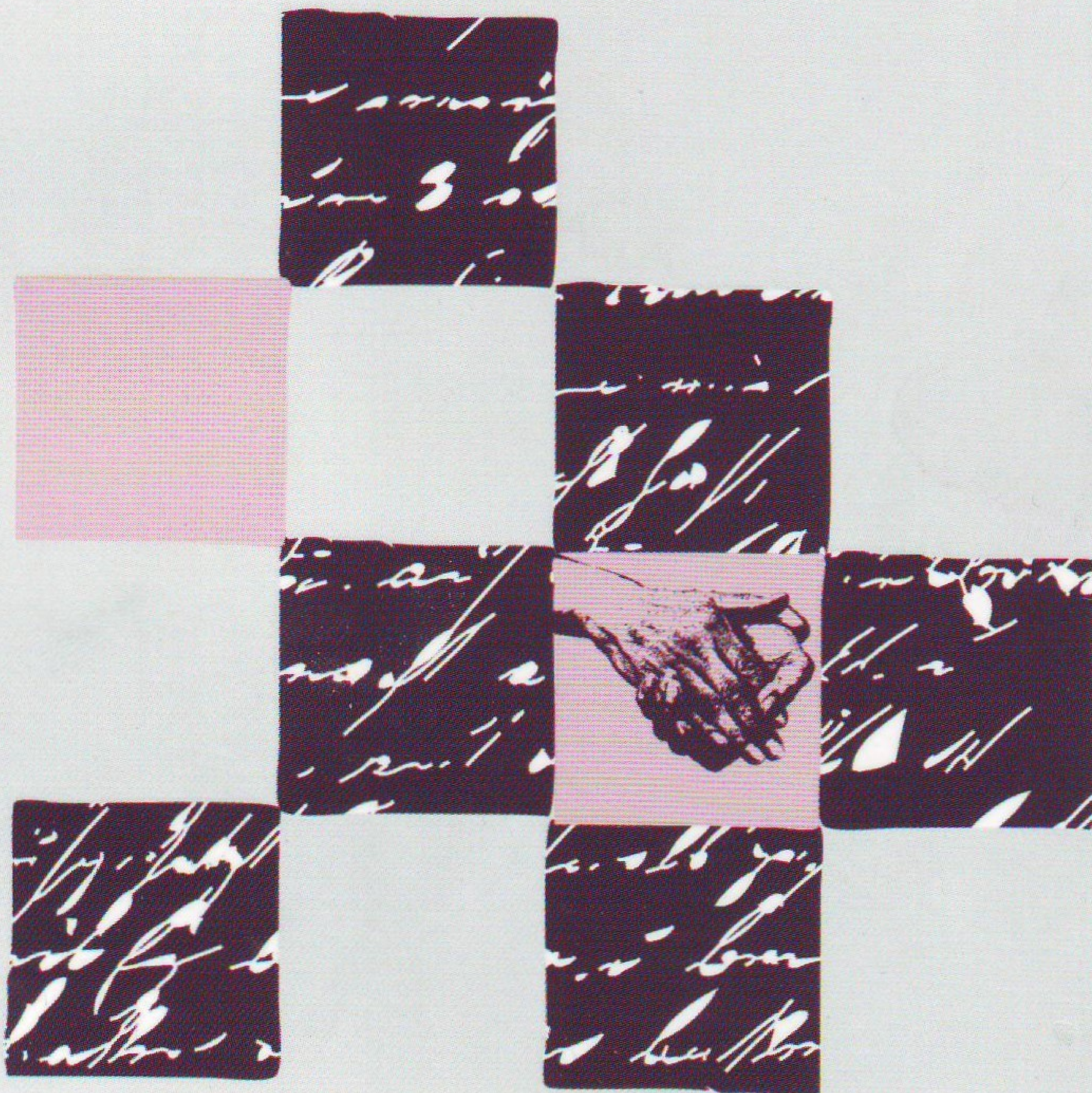

demonul
teoriei

Jean Améry

Despre îmbătrânire

EDITURA
ART

Jean Améry (1912–1978), eseist de origine austriacă, s-a inspirat adesea în opera sa din propriile experiențe trăite în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A fost student la Filozofie şi Literatură în Viena şi s-a numărat printre opozanții regimului nazist; torturat şi închis câțiva ani în lagărele de concentrare, Améry a supraviețuit experienței Auschwitz, fiind eliberat în 1945. S-a sinucis în 1978 într-un hotel din Salzburg.

Deşi este un autor important, tradus în zeci de limbi, Améry a rămas complet necunoscut publicului român. Editura ART are un program de traduceri pe termen lung, următorul titlu al seriei fiind *Despre sinucidere. Discurs despre moartea liber aleasă.*

Carte recomandată de

OBSERVATOR CULTURAL

LiterNet.ro

Despre îmbătrânire
Revoltă și resemnare

Colecția
Demonul teoriei

Jean Améry

Despre îmbătrânire

Revoltă și resemnare

Traducere din limba germană
și note de Alexandru Al. Șahighian

EDITURA
ART

Colecția „Demonul teoriei" este coordonată de Laura Albulescu.

Redactor: Raluca Dincă
DTP: Robert Antonescu
Design copertă: HighContrast.ro
DTP copertă: Alexandru Daș

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

AMÉRY, JEAN
Despre îmbătrânire : revoltă și resemnare / Jean Améry;
trad. de: Alexandru Al. Șahighian. – București: ART, 2010
ISBN 978-973-124-513-3

I. Șahighian, Alexandru Al. (trad.)

1

Cartea a apărut cu sprijinul Allianz Cultural Foundation, München, și Fund for Central & East European Book Projects, Amsterdam.

Jean Améry
Über Das Altern. Revolte und Resignation

Klett-Cotta

*J'avais vécu comme un peintre montant un chemin qui surplombe un lac dont un rideau de rochers et d'arbres lui cachent la vue. Par une brèche il l'aperçoit, il l'a tout entier devant lui, il prend ses pinceaux. Mais déjà vient la nuit où l'ont ne peut plus peindre et sur laquelle le jour ne se relèvera plus!**

Proust, *Le Temps retrouvé*

* „Trăisem ca un pictor care urcă pe un drum ce se află deasupra unui lac a cărui vedere îi este ascunsă de o perdea de stânci și de copaci. Printr-o breșă, el îl vede, îl are pe de-a-ntregul în fața lui, și atunci își ia penelurile. Dar chiar atunci începe să cadă noaptea, când nu mai poți picta, o noapte care nu va mai fi urmată de nici o zi" (Marcel Proust, *Timpul regăsit*, trad. de Irina Mavrodin, Univers, București, 2003, p. 412) (n. red.).

Cuvânt-înainte

Nefiind legitimat decât de înclinația spre reflecție, și poate că și de un anume antrenament într-asta, vă prezint câteva eseuri despre îmbătrânirea omului. „Eseu“ nu are aici sensul de experiment, ci mai degrabă de *căutare* a ceva cu neputință de găsit – lucru pe care judecata analitică îl știa din capul locului. Meditațiile în jurul obiectului meu nu au nimic de-a face cu geriatria. Eseurile tratează despre omul care *îmbătrânește* în raporturile lui cu timpul, cu propriul corp, cu societatea, cu civilizația și, în cele din urmă, cu moartea. Cine se așteaptă la enunțuri competente în sensul unei științificități pozitive, la o cunoaștere ce l-ar putea ajuta să-și rânduiască viața înspre o stare anume – adică tocmai aceea a îmbătrânirii sale –, acela va fi dezamăgit de cartea mea: n-am țintit la așa ceva.

Într-o epocă în care inteligența își întoarce privirea nu numai de la condiția nemijlocită a conștiinței, ci de la *om* în general, în locul căruia trec, ca obiect al cercetării, sisteme și coduri, eu m-am oprit strict asupra celor trăite – *le vécu*. Am dus la îndeplinire un astfel de efort de consemnare cât de cât exactă a proceselor în care e implicat omul care îmbătrânește, folosindu-mă în mod esențial de metoda introspecției; la care s-a adăugat străduința de observație și empatie. Dar a trebuit să renunț la orice speranță de științificitate, ba chiar și de stringență logică.

Deși, pe de-o parte, caracterul subiectiv al acestor însemnări mi-a fost clar de la bun început, am tins totuși, pe de altă parte,

la reflectarea permanentă – întreprinsă din toate unghiurile de vedere – a ideilor formate, printr-o regândire corectivă, mereu în luptă cu sine însăși, care nu s-a ferit niciodată de contradicția de a imprima demersului o întorsătură în mai-mult-ca-subiectivul, dar care a renunțat deliberat, ce-i drept, la ținta de obiectivitate sau intersubiectivitate. Ce m-a susținut a fost doar speranța nelămurită că poate am reușit să limpezesc câteva lucruri esențiale pentru omul format în spiritul nostru. Am făcut un rămășag cu mine însumi, lăsând cu totul în seama cititorului decizia cu privire la sensul sau absurditatea, valoarea sau lipsa de valoare a acestei lucrări, fără să poată fi invocată o a treia instanță care să se pronunțe asupra adevărului.

Când mă adresez cititorului, o fac cerându-i implicit să mă însoțească într-un demers al cărui înțeles mi s-a dezvăluit și mie abia în timp ce scriam această carte. Și asta pentru că, pe măsură ce înaintam, bâjbâind pas cu pas, am fost nevoit să renunț la speranțele pe care și le face necontenit cel ce îmbătrânește și să dezmint o presupusă consolare. Tot ceea ce i se recomandă omului care îmbătrânește – cum să-și accepte declinul, ba chiar să găsească într-asta anumite valori cum sunt noblețea resemnării, înțelepciunea amurgului, satisfacțiile târzii –, toate acestea îmi apăreau ca o înșelăciune mârșavă împotriva căreia mi-am propus să protestez cu fiecare rând. Astfel, eseurile mele, prin faptul că reprezintă o căutare, s-au transformat – fără s-o fi plănuit sau chiar s-o fi bănuit dinainte – dintr-o analiză într-un act de rebeliune, care pleacă însă de la premisa contradictorie a deplinei acceptări a ineluctabilului și a scandalosului. Nu pot decât s-aștept și să văd dacă cititorul căruia m-am adresat în felul acesta îmi va răspunde, dacă mă va însoți pe drumul ce duce printre contradicții.

Chiar dacă am renunțat la orice instrumentar științific prestabilit, bazându-mă exclusiv pe mine însumi și pășind pe terenul îndoielnic al interogațiilor mele, e de la sine înțeles că am fost supus unor numeroase influențe. Le veți recunoaște la fel de lesne

ca și citatele ocazionale inserate în text și neevidențiate ca atare în mod expres.

Doar numele a trei autori, de la care am avut multe de învățat, țin să le subliniez aici cu tot dinadinsul, deoarece e posibil ca ei să nu fie îndeajuns de cunoscuți: profesorul Vladimir Jankélévitch de la Sorbona, medicul și fenomenologul german Herbert Plügge și publicistul francez André Gorz.*

Nici un autor nu-și împărtășește fără o strângere de inimă rezultatele ceasurilor sale de neliniște. Iar acolo unde-i vorba de cele mai profunde intimități care – în ciuda faptului că autorul a căutat să se limiteze la sine însuși – se-ncumetă să spere că s-ar putea preschimba în lucruri general valabile, temerile nu pot fi decât și mai mari. Cărțile au nu doar destinele lor: ele și pot deveni destin.

Bruxelles, vara 1968

Jean Améry

* Vladimir Jankélévitch, *La mort*, Paris, 1967; Herbert Plügge, *Wohlbefinden und Mißbefinden*, Tübingen, 1967; André Gorz, „Le vieillissement", în *Les Temps Modernes*, nr. 187 și 188 (n. a.).

Cuvânt-înainte la cea de-a patra ediție

În deceniul care s-a scurs de când am așternut pe hârtie acest eseu, aș mai fi putut învăța câteva lucruri despre îmbătrânire. Nu fără amuzament amintesc aici critica severă adusă cărții la apariția ei de către un domn care, la vremea aceea, era deja destul de în vârstă și care-mi reproșa aproximativ următoarele lucruri: Ce poate pricepe Jean Améry, acest „tânăr" de cincizeci și cinci de ani, despre îmbătrânire și bătrânețe? – se întreba el. Cum de-și permite fie și numai să-ncerce așa ceva?

Spre marele meu regret, sunt nevoit să constat, recitind textul, că voiosul moșneag greșea, iar eu, *hélas!*, aveam tot dreptul s-o fac. Fiindcă, într-adevăr, pricepusem cum stau lucrurile. Dacă am mai aflat câte ceva în cei zece ani care au trecut de la scrierea cărții, asta mă determină mai degrabă să întăresc decât să-mi moderez concluziile formulate atunci. Tot ce s-a petrecut a fost chiar nițel mai rău decât am prevăzut: îmbătrânirea fizică, cea culturală, prezența Doamnei cu Coasa, pe care de la o zi la alta o simt tot mai apăsător și care merge alături de mine adresându-mi-se stăruitor și cu o familiaritate cumplită, așa cum i se adresa odinioară lui Valentin al lui Raimund: „Ci haida, frate!"...*

* Referire la cunoscutul *Hobellied* [*Cântecul rindelei*] din comedia lui Ferdinand Raimund, *Risipitorul* (1834), cântat de unul dintre personaje, Valentin: „Zeigt sich der Tod einst, mit Verlaub, / Und zupft mich: Brüderl kumm!..." [„M-oi pomeni cu Moartea care, vai, / mă trage după ea: Ci haida, frate!"].

Azi, ca și ieri, cred că trebuie să se întreprindă totul din punct de vedere social pentru a le ușura celor ce îmbătrânesc și bătrânilor soarta lor anevoioasă. Și totodată continuu să insist asupra faptului că toate eforturile generoase și demne de stimă îndreptate în această direcție pot aduce, eventual, o oarecare alinare – fiind și un soi de analgezice inofensive –, dar că în fond ele nu schimbă, nu ameliorează *nimic esențial* din tragicul disconfort al îmbătrânirii.

Într-un singur punct simt nevoia unei revizuiri, și anume acolo unde am scris cu asprime despre „sminteala cu sinuciderea". Noi revelații și experiențe m-au împins *aici* într-o altă direcție, dând reflecțiilor mele o dimensiune pe care pe-atunci n-aveam cum s-o bănuiesc. De aceea m-am simțit îndemnat să scriu cartea *Despre sinucidere. Discurs despre moartea liber aleasă*, care, într-un anume sens, poate trece drept o continuare a lucrării de față.

Bruxelles, primăvara 1977

Jean Améry

respiratorie ca tot omul: atunci mi-a fost limpede că dorul de libertate se poate reduce la dorința presantă de a fi liber să respiri. Atunci când voi muri însă, cantitatea de oxigen pe care o vreau așa, în totalitate pentru mine, nu-mi va mai fi acordată. Odată cu refuzul libertății de a respira, toate libertățile mi se vor sustrage. Cu îngrijorarea că n-am destul aer trebuie să-mi duc zilele mai departe, asta este infamia, cu o teamă pe care, după toate probabilitățile, o voi cunoaște tot mai îndeaproape.

Pentru A., care crede că știe câte ceva despre moarte și agonie, prezența morții în viață este deci ofilirea treptată care-i devine perceptibilă omului pe măsură ce îmbătrânește; iar el o pune, la rândul lui, pe seama anxietății față de îngustare și sufocare. Îngăduiți-i celui care tânjește fără speranță să iasă din strâmtoarea amenințătoare și să se îndrepte spre larga deschidere, să reflecteze că insuficiența respiratorie are o natură specială, conferind oricărei reflecții o întorsătură spre absurd, și anume înspre antigândirea morții. Nu trebuie să fii nici medic, nici pacient, ca să știi că insuficiența respiratorie îl face pe cel afectat să nu-și dorească decât să inspire cât mai mult aer și nicidecum să caute amăgirea unei eliberări prin moarte. Această mântuire nu există. Un om suferind poate fi eliberat de chinul său întotdeauna numai printr-o viață lipsită de chin, prin liniștirea unui Eu scăpat de sub presiuni, însă niciodată eliberat de acest Eu. Abia când – de pildă, în cazul unui carcinom cu metastaze osoase – omul nu mai

are dureri, ci, în totalitatea sa fizică și psihică, este doar durere, se poate înfiripa dorința absurdă de negare, anti-Eul nimicului. Dar până și în această tortură extremă, pricinuită bolnavului de către propriul corp, cel suferind, chiar dacă l-a implorat pe medic să pună capăt disperării lui cu ajutorul unei injecții, tot va tânji după o gură de aer când sfârșitul e iminent.

Așadar, se pare că, în ciuda oricărui paradox logic, frica de a muri, care se poate concretiza în senzația de sufocare, tot frică de moarte este până la urmă; cu alte cuvinte, la gândul că vom muri, nu ne putem agăța de vioiciunea sprințară a ultimului proces, ci suntem mereu reduși la imaginarea morții în imposibilitatea sa, pe de o parte pentru că agonia abia din perspectiva morții devine agonie, iar pe de altă parte – și aici ne ajută experiența lui A. sau a oricui altcuiva despre insuficiența respiratorie –, pentru că suferindul nu vrea niciodată o răsuflare ca pe un ultim suflu „mântuitor". Prin urmare, frica de a muri sau de a ne sufoca devine groază de moarte, care însă, conform înțelepciunii antice, nu ne privește. Și astfel, facem ușor următorul pas în cercetarea irecognoscibilului, poate prea ușor, așa încât este mai bine dacă ceea ce s-ar vrea un răspuns provocator este formulat ca întrebare. Oare nu rezultă de-aici că nu doar frica de a muri, ci orice frică în general se poate explica prin frica de moarte? Nu intenționez să ignor nimic din adevărul pe care reflecțiile chinuitoare ale lui A. pretind a-l deține, potrivit cărora este necesară o distincție între *terror*, pe de o parte, și *horror* și *angor*, pe de alta, între moartea ce ne este pricinuită din

afară, ca un element străin nouă, și aceea mai grea ce crește în noi dinăuntru – metaforic vorbind –, în cea mai malefică intimitate. Dar faptul că în ultima suflare *horror* și *terror* se unesc din nou în frica în fața morții este unul cert – și, chiar dacă nu vom reuși să găsim un răspuns concis, totuși putem pune problema reductibilității oricărei temeri la teama de sufocare sau de moarte. Când mergem la medic, ne simțim alinați dacă ne diagnostichează durerile de care suferim ca fiind inofensive. Niște dureri reumatice puternice și deosebit de chinuitoare, despre care însă știm că nu duc la moarte, sunt mai lesne acceptate de pacient decât diferite afecțiuni circulatorii sau ale sângelui, cu debut nedureros, dar care pun viața în pericol. În cartea sa bogată în idei, *Wohlbefinden und Missbefinden* [*A te simți bine și a te simți rău*], medicul și fenomenologul german Herbert Plügge ne vorbește despre un industriaș în vârstă de patruzeci și cinci de ani, un tip așa-zis „dinamic", care se duce la medic din cauza unor dureri reumatice la umărul stâng, după cum crede el, și se scuză, printre altele, într-un stil care denotă foarte multă siguranță de sine, că deranjează un profesor pentru o asemenea bagatelă. Dar, când în urma investigațiilor reiese că nu este nicidecum vorba de reumatism, ci de simptome clare de anghină pectorală, și medicul îi comunică diagnosticul, cu pacientul se petrece o schimbare ciudată. S-a terminat cu siguranța de sine și cu dinamismul său, deși omul doar nu suferă fizic mai mult decât înainte. „După paisprezece zile, arăta îmbătrânit – scrie Herbert Plügge –, avea o înfățișare inhibată, elasticitatea îi pierise. Trăiește

acum economic, a renunțat la fumat, are șofer care îi conduce mașina. Acum își «observă» inima și este deprimat." Putem completa, desigur, că-i este frică – frică de a muri, frică de moarte, frică de acea respirație care îi va fi ultima suflare. „L'angoisse diffuse, l'angoisse ultime, enfin, s'appelle la mort", scrie Vladimir Jankélévitch. Orice frică e frica de moarte, orice îngrijire e menită să ne păzească de moarte, ceea ce „facem pentru sănătatea noastră" este îndreptat împotriva morții. Întreaga noastră viață trece în strădania absurdă de a evita inevitabilul: cu cât „murim" mai mult, cu cât ajungem mai aproape de ultima suflare, cu atât mai disperat luptăm împotriva a ceva cu care, în mod rezonabil, ar fi bine să ne împăcăm. Rezonabil? Ne aflăm pe un tărâm în care s-a terminat cu orice rațiune, căci doar e vorba de moarte, contrarațiunea absolută. Să ne împăcăm cu ideea: adică să acceptăm moartea. Ceea ce ar însemna să refuzăm pe loc viața. Nici una, nici cealaltă nu sunt posibile. Orice refuz trebuie să ne garanteze o oarecare alternativă, fie ea și mizerabilă. Moartea în esența ei cu totul stranie și de neconceput nu este însă o alternativă. Este falsul, întrucât nu o putem imagina, și adevăratul, întrucât numai ea ne este pe deplin certă. În fața opacității Nu-ului care ni se opune și ni se atribuie, suntem nimiciți încă înainte de a deveni Nimic.

Noi cum ne comportăm? Murmurăm litania monomaniacală? Încheiem pace cu ampla negativitate? Ne refugiem de moarte – în moarte? Îi dăm înainte, orbește, spre ea, ca și cum nu i-am fi deja făgăduiți solemn?

În plan individual-psihologic, răspunsurile la astfel de întrebări trebuie să sune foarte diferit. Îl cunoaștem pe

omul acela „fără griji“ chiar și atunci când începe să îmbătrânească sau până târziu în anii bătrâneții. El trăiește în echilibru – în orice caz, așa pare și așa ne asigură –, apropierea morții și moartea nu-l privesc câtuși de puțin. Există alții, pe care îi numim dereglați, care fug de moarte în moarte și-și mai închipuie, desigur, că actul ce le pecetluiește irevocabil lipsa de libertate, sinuciderea, ar fi confirmarea libertății lor. Nietzsche poate că ar fi acționat așa, dacă nu i-ar fi luat-o înainte întunecarea minții, odată ce a scris că moartea este, „în condițiile cele mai vrednice de dispreț, o moarte lipsită de libertate, o moarte la timpul nepotrivit, o moarte de laș. Din dragoste de viață omul ar trebui să-și dorească altfel moartea, liberă, conștientă, nu din întâmplare, nu prin surprindere...“[38] O poveste smintită despre sinucidere.

Ni se istorisește despre unii viteji care privesc liniștiți moartea în ochi (ca și cum ea ar avea așa ceva, ca și cum acolo ar exista ceva de văzut) și mor drepți, contrar geotropismului, contrar gravitației îmbătrânirii, care-i trage spre pământ. Ni se povestește despre oameni senini, care se apropie de sfârșit cu serenitate, și despre alții cuprinși de panică și agitație, care se lamentează zgomotos de îndată ce le parvin primele semne prevestitoare ale sfârșitului și care nu încetează să se văicărească, așa încât chiar și cei dragi se îndepărtează de ei cu o inimă nerăbdătoare și răsuflă ușurați atunci când, în fine, moartea poate că nu-l eliberează pe cel ce se tânguiește, dar îi eliberează pe ei. Dincolo

[38] Friedrich Nietzsche, *Amurgul idolilor*, trad. de Alexandru Al. Șahighian, Humanitas, București, 2005, p. 105.

de toate particularitățile însă – și cu aceasta părăsim domeniul psihologiei –, poate că, determinat de identitatea destinului de bază, există totuși un comportament fundamental similar în fața morții și a agoniei, comportament în care cel viteaz și cel laș, cel robust și cel bolnăvicios, cel care-și află senin odihna în sine și cel care este tulburat nevrotic se întâlnesc și se regăsesc pe picior de egalitate.

Când îmbătrânesc, cu toții încheie un compromis cu moartea. Nu o pace, ci doar un compromis – un compromis putred, oricât de urât ne-ar suna cuvântul. Dar lucrurile nu stau așa, în sensul că ei ar fi învățat cum să moară. Nu-i ceva ce se deprinde în intimitate. Căci aceasta constă tocmai în recunoașterea incapacității de a-și însuși ceva prin învățare, în reducerea „presimțirii“ la frică, în sentimentul insuportabil de îngustare, în absolutul *horror* în fața ultimei suflări. Compromisul putred este echilibrul care se constituie precar, de la caz la caz, și mai mult sau mai puțin perturbat – care însă nu-i lipsește niciodată cu desăvârșire nici măcar ipohondrului nevrotic: echilibrul dintre teamă și nădejde, dintre rebeliune și resemnare, dintre refuz și acceptare. Omul care îmbătrânește, pentru care a muri devine dintr-o cauză general-obiectivă una personală, încearcă să neutralizeze apropierea Marelui Moment, pe care o întrevede din statistici și din constatările medicale, printr-o încredere care devine pe zi ce trece tot mai irațională, nemaiîncrezându-se nici în ea însăși. Orice amânare – după un atac de boală, o maladie gravă, o operație periculoasă – este pentru el ca un apel înaintat la un tribunal care poate efectiv să-l achite. Iluzie: căci aici realmente a amâna

nu înseamnă a anula, iar judecătorii nu se gândesc deloc la casație. Ceea ce nu-l împiedică însă pe vârstnic să cadă în capcana acestei năluciri despre care știe că este o amăgire. Se pare că în finlandeză există o rugăciune de seară în care se spune: „Doamne, când Tu mă chemi, vreau bucuros să Te urmez, dar nu în noaptea asta." Cine știe că se apropie de moarte acționează într-un echilibru labil ca și cel care se roagă. El vrea să moară deja (nu o vrea, însă știe că trebuie și de aceea spune că se pregătește)... dar nu la noapte, nu tocmai în acest ceas. Fiecare noapte este la noapte, și fiecare ceas este acest ceas, și de fiecare dată se face apel la tribunal. Să trăim cu gândul morții nu înseamnă să cuprindem cunoașterea propriei noastre finitudini. Nu înseamnă nici să ne obișnuim cu nonsensul nimicului. Actul de a ne obișnui este doar un soi de exercițiu într-o așteptare goală și falsă, într-o autoamăgire a cărei victimă suntem, prin aceea că *nu* suntem, căci, în definitiv, știm că la un moment dat, și anume foarte curând, sentința capătă putere executorie și este adusă la îndeplinire.

Restabilirea echilibrului e înlesnită de capacitatea uimitoare a celui care îmbătrânește de a se instala de fiecare dată într-un sentiment al timpului cerut de împrejurările specifice. Am mai spus deja, în alt loc, că omul care îmbătrânește devine tot mai mult timp în amintire, căci lumea și spațiul i se sustrag. Mai afirmam, tot acolo, că nu e cazul să vorbim despre un timp-în-viitor, căci moartea – ca negare a oricărei eventualități – e ținta așteptării, ceea ce suspendă sensul noțiunii de viitor. Nu abandonăm această poziție. Dar, chiar și renunțând la dimensiunea viitorului, care

pentru cel ce îmbătrânește a devenit lipsită de sens, ne vedem totuși nevoiți să introducem ceva nou în locul ei. Viitorul, ceea ce vine spre noi – așa spuneam –, înseamnă spațiu în realitatea lucrurilor trăite; cel ce îmbătrânește îl pierde pe primul dimpreună cu cel din urmă. Ce obține în schimb e sentimentul unei indiferențe temporale nedeslușite, ba chiar șleampete, care nu-i exclude frica, ci, dimpotrivă, o include, făcând-o însă suportabilă. Privește îndărăt spre un trecut de culise de ani și de stadii de viață aflate în mișcare, care-și modifică neîncetat proporțiile în procesul amintirii. Dar întotdeauna lucrurile stau așa: orice interval de timp a ceea ce-a fost îi apare infim, în vreme ce un același interval dintr-un viitor fantomatic și dubios el nici nu-l poate cuprinde cu privirea. Tocmai pentru că trebuie să țină cont de posibilitatea că nu va mai fi în viață decât puțini ani, el își trece timpul fără să-și mai bată capul, lăsându-se în seama bunului Dumnezeu care cu siguranță îi va întinde răgazul la nesfârșit. În urmă cu patru ani, și-a petrecut vacanța într-un oraș oarecare: era mai ieri. Într-un an nu va mai fi aici: ce mult durează un an! Lungirea unui timp ulterior care-și pierde din densitatea ontologică ține de procesul echilibrului și al obișnuinței, la fel ca și apelul iluzoriu. Speranță? Dacă am recurge la această noțiune ar însemna să ne lăsăm în voia teologiei, a unei gândiri transcendente care, după cum o formulează Gabriel Marcel, consideră „speranța" drept substanța „din care e alcătuit sufletul nostru". Să evităm o atare ingenuitate. Când cel ce îmbătrânește își încheie compromisul său putred, el acționează ca o făptură a fricii care trebuie să se ridice în frică împotriva fricii înseși.

Fiind o creatură a negației, care nu conține nici o pozitivitate descriptibilă dialectic, el evită cu conștiința încărcată să pronunțe un Nu care mereu îl ajunge din urmă. Se joacă de-a v-ați ascunselea cu moartea chiar și atunci când caută să se implice în ea. Lui Père Thibault, chinuit de suferințele accesului de uremie, fiul său îi administrează o injecție. „Simți un soi de destindere – scrie creatorul său, Roger Martin du Gard –, o nevoie de odihnă care era delicioasă, nefiind însoțită de oboseală. Nu încetase să se tot gândească la moartea lui, dar acum, când sub efectul injecției încetase să mai creadă în ea, putea vorbi despre ea, cu plăcere chiar." Fiecare om care îmbătrânește, chiar și atunci când se mai simte sănătos și în putere, este un Père Thibault. Își acceptă moartea ca pe un eveniment obiectiv atunci când ea nu-l amenință direct, ca și cum și-ar zice: „Bineînțeles că voi muri, dar mai e până atunci" – adică un timp nesfârșit, neînchipuit de lung. Se răzvrătește – fără nici o speranță – atunci când își închipuie că se află cu adevărat în fața trecerii iminente a Pragului, nemairămânându-i decât moartea în nimicnicia ei ca ultimă și unică realitate propriu-zisă. „Doar un minuțel, domnule gâde", implora pe eșafod prințesa Dubarry. Vorba asta are același înțeles ca și rugăciunea finlandeză amintită anterior, fiind expresie a aceleiași tragice erori care socotește că amânarea înseamnă suspendare și că următoarea clipă s-ar putea să nu fie la fel de radical și irevocabil ultima așa cum e clipa de față. Infimul interval de timp de la un moment la altul are aceeași nesfârșire șleampătă ca anul sau ca deceniul pe care omul îl mai speră pentru sine.

Cel ce îmbătrânește își duce viața într-un compromis mincinos cu partea ineluctabilă a condiției sale, de care a devenit conștient când, la un moment dat, a simțit pentru prima oară că îmbătrânește. Dar asta nu înseamnă că ar fi un mincinos detestabil și că e de *mauvaise foi* ca un escroc ordinar. Fiindcă neadevărul cu care se acomodează, compromisul putred pe care-l face, nu-i decât echivalentul psihic – impus de absurditatea condiției sale fundamentale – tocmai al acestei constituții a sale: cu cât îl umbrește mai în străfund falsitatea – sau, poate mai exact, factorul falsificator, moartea –, cu-atât mai falsă îi devine viața. Cu cât se apropie Nu-ul mai tare de el, cu-atât mai contorsionat și nesincer devine Da-ul său. Când cercul îngustării, al acestui *angor*, se-nchide tot mai silnic în jurul lui, simte tot mai fără speranță, și de aceea mai deznădăjduit-fals, nevoia de irupție și vastitate. Îi spune clipei: „Rămâi!" – dar știe bine că nici clipa nu-i frumoasă și nici nu va zăbovi pentru el[39]. Joacă tot soiul de roluri – rolul viteazului, al celui care se resemnează în tăcere, al omului tulburat până la panică, al rebelului mândru – și pe nici unul dintre ele nu-i în stare să le interpreteze plauzibil, deoarece în toate textele e consemnat caracterul lor neverosimil și nejucabil. În gând, el separă, apoi reunește moartea și agonia, desparte moartea prin ucidere, o străină, de dușmanul intim, moartea ce crește lent înăuntrul

[39] Referire la cuvintele rostite de Faust: „Clipei de-i voi zice: Rămâi, că ești atâta de frumoasă!" (J.W. Goethe, *Faust*, trad. de Lucian Blaga, Editura de Stat pentru literatură și artă, București, 1955, p. 97).

lui, meditează asupra spaimei și a răgazului acordat unei amăgitoare consolări. Totu-i zadarnic. Absurdul morții neagă orice poate el gândi cu mintea, silindu-l totodată să se gândească mai departe. Grijile ce-i vin în minte sunt imaginea în oglindă, nedeslușită, a grijii morții, și nimeni nu-și poate duce viața cu-acelea tăinuind-o pe-aceasta. Un oarecare se gândește la gripa lui, la datoriile sale, la iubita necredincioasă. Și-atunci, cum să nu se gândească el și la moarte, când se știe că gripa-i vindecabilă, datoria – plătibilă, muierușca necredincioasă – înlocuibilă, câtă vreme împotriva morții, cu care sfârșește totul, nu-i leac? A. e vârât până-n gât, până peste cap în gânduri funebre, care nu-i vor aduce nici un fel de lauri literari. Să-i dăm pace. E A., un om care îmbătrânește, și nu-i pasă de lauri.

„Cine nu vrea să moară tânăr trebuie să îmbătrânească", asta-i una dintre platitudinile în care-și dau mâna nonsensul, înțelesul adânc și clarviziunea. Nimeni nu vrea să moară tânăr, nimeni nu vrea să-mbătrânească – iată și banalitatea complementară, care firește că dă o mai mare profunzime frazei pe care-o întregește, conferindu-i dimensiunea insondabilă a neacceptării general admise a existenței noastre ființând în automistuire. Îmbătrânirea, prin care se recomandă Nu-ul și „ne"-ul existenței noastre și prin care ni se dezvăluie, este o regiune a vieții ajunsă pustie, lipsită de orice consolare rezonabilă; să nu ne-ascundem după deget. Îmbătrânind, devenim sensul lăuntric golit de lume al timpului pur. Ca indivizi care

îmbătrânim, ajungem străini de corpul nostru și totodată mai apropiați de masa lui inertă decât am fost vreodată. După ce am trecut de apogeul vieții, societatea ne interzice autoelaborarea, iar cultura devine o cultură împovărătoare pe care n-o mai înțelegem și care, dimpotrivă, ea ne dă de înțeles că mormanul de fier vechi al spiritului pe care-l reprezentăm trebuie aruncat la groapa de gunoi a epocii. În fine, îmbătrânind, trebuie să trăim cu agonia și gândul morții – pretenție scandaloasă, umilință fără seamăn pe care-o înghițim nu smeriți, ci înjosiți. Toate simptomele bolii nevindecabile sunt reductibile la efectul de neînțeles al virusului morții cu care venim pe lume. Nu era virulent când eram tineri. Știam bine că există, dar nu ne păsa de el. Îmbătrânind, el își abandonează starea latentă. Ajunge să fie acum treaba noastră, unica treabă; și totuși, e mai bună litania maniacală, bâiguiala poetică despre moarte, decât kitsch-ul hidos până-n străfunduri al idilei luminate de soarele vesperal. „Arză-ar bătrânețea când ziua-i pe sfârșite", spune Dylan Thomas.

Oare a făcut A. ceva ca să tulbure echilibrul, să demaște compromisul, să distrugă tabloul de gen, să alunge consolarea? El speră că da. Zilele se ofilesc și se sfrijesc – de aceea și-a dorit să spună adevărul.

Cuprins

Grupul Editorial ART
Comenzi – carte prin poștă
C.P. 78, O.P. 32, cod 014810, sector 1, București
tel.: (021) 224.01.30, 0744.300.870, 0721.213.576;
fax: (021) 224.32.87

B-dul Tudor Vladimirescu, nr. 31,
sector 5, București, ROMÂNIA

fedprint
tipografie
Tel.: 411.00.55; 411.47.76 office@fedprint.ro

22
Despre îmbătrânire

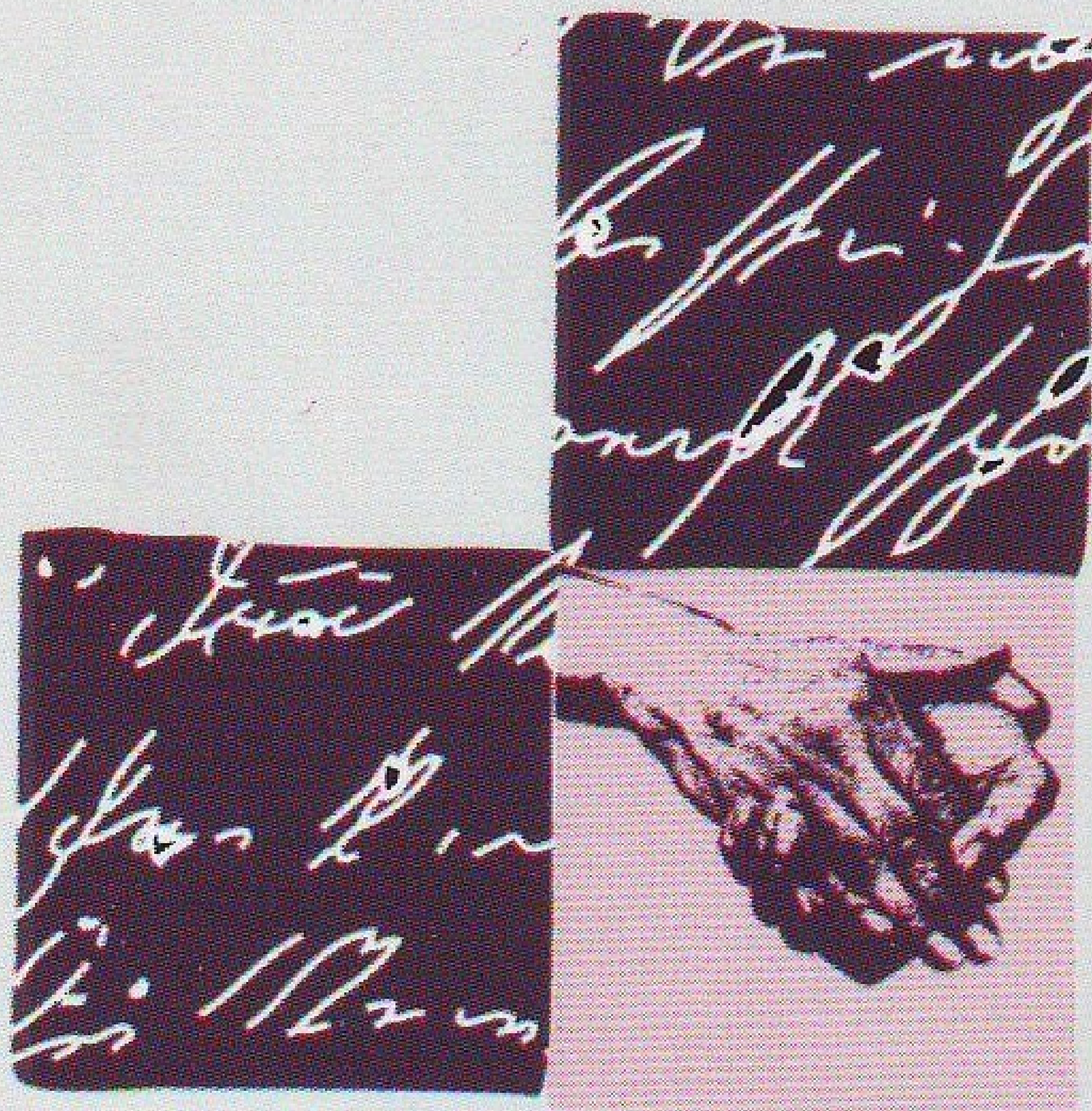
În colecția **Demonul teoriei** au mai apărut:

- Pierre Bourdieu, *Schiță pentru o autoanaliză*
- Georges Bataille, *Partea blestemată*
- Pierre Bayard, *Cum se ameliorează operele ratate?*
- Belinda Cannone, *Sentimentul de impostură*
- Paul Ricœur, *Iubire și justiție*
- Remo Bodei, *Senzația de* déja vu
- Jean-Luc Hennig, *Apologia plagiatului*
- P. Picq, L. Sagart, G. Dehaene, C. Lestienne, *Cea mai frumoasă istorie a limbajului*

Atenție, demonul teoriei ne face cu ochiul! Ca orice demon care se respectă, nu doarme niciodată: e prezent oriunde, oricând, dar nu oricum.

demonul
teoriei

Ne vom întâlni deseori aici cu omul care îmbătrâneşte – cu femeia sau cu bărbatul care îmbătrâneşte –, şi el ni se va arăta în felurite ipostaze, în deghizări multiple. Aici îl vom recunoaşte pe cel ce îmbătrâneşte ca pe o figură familiară dintr-o operă literară, colo va fi o pură abstracţie izvorâtă din puterea imaginaţiei, pe când în alte locuri în el se va contura figura autorului scrierii de faţă.

Vom vedea cum omul care îmbătrâneşte abia a împlinit patruzeci de ani, căci, în anumite împrejurări, procesul pe care căutăm să-l descriem aici se anunţă încă de timpuriu. În alte cazuri, va apărea ca un om aflat în cel de-al şaselea deceniu de viaţă, care, prin urmare, conform unei obiectivităţi vag statistice, e într-adevăr pe cale să devină un bătrân. Aici, unde ne interesează existenţa şi scurgerea timpului, el va apărea drept un om care abia a împlinit cincizeci de ani, dar care, fireşte, prin moartea-i timpurie, va justifica astfel faptul că la vârsta asta el deja se simţea ca un om care îmbătrâneşte, şi din această pricină va trebui considerat ca atare.

Dăm peste el tocmai când a ajuns la o recepţie matinală, pentru prima oară iar după mulţi ani, căci a părăsit demult bâlciul deşertăciunilor la care cândva participa ca actor. Poartă redingotă, merge foarte drept, are o ţinută încă bună, chiar dacă pieptul şi burta i se bombează destul de nefiresc, dubios chiar. Părul negru şi des care-i ajunge până pe ceafă şi mustaţa încă nu şi le-a cănit, dar faţa palidă ce se iţeşte deasupra gulerului înalt e încremenită ca o mască de ceară, iar ochii de o nostalgie orientală n-au pic de strălucire, sunt afundaţi în umbra unor cearcăne adânci albăstrii.

LEI 19,50

www.editura-art.ro
ISBN 978-973-124-513-3

EDITURA
ART